

и болгарские. Проведенный анализ каталогов свидетельствует об активном описании кириллических старопечатных изданий преимущественно российскими и украинскими исследователями в виде фундаментальных сводных каталогов, каталогов отдельных собраний, тематических групп библиотек, музеев и архивов. Отмечаются тенденции к расширению описаний изданий и экземпляров, увеличению количества и наполнения приложений и вспомогательных указателей. Среди каталогов преобладают синтезированные издания библиографического и книговедческого характера, иногда с элементами искусствоведческих, исторических и культурологических исследований.

Ключевые слова: кириллические старопечатные издания, библиографирование кириллических старопечатных изданий, каталоги старопечатных изданий, научное описание старопечатных изданий.

УДК 027.021(4Укр-25)ІАНБУВ:930.251:59

Андрій Шаповал,

канд. іст. наук, старш. наук. співроб. НБУВ

ОСОБОВІ ФОНДИ ЗООЛОГІВ У ІНСТИТУТІ АРХІВОЗНАВСТВА НБУВ: НОВІ НАДХОДЖЕННЯ ТА ЇХ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Розглянуто документальний склад особових архівних фондів учених НАН України О. П. Маркевича, В. Г. Доліна, М. М. Щербака, М. П. Савчука, що є джерельною базою досліджень з історії розвитку зоології в Україні.

Ключові слова: особовий фонд, О. П. Маркевич, В. Г. Долін, М. М. Щербак, М. П. Савчук, НАН України.

В Інституті архівознавства НБУВ відклалися документи особових фондів вчених НАН України, що розкривають наукову, організаційну й громадську діяльність українських вчених та частково висвітлюють історію діяльності установ НАН України, в яких працювали науковці. За останні два роки документальний масив ІА НБУВ поповнився новими фондами вчених, що працювали в галузі зоології, зокрема основоположника паразитоценології, гідропаразитології та іхтіопаразитології в Україні, академіка НАН України О. П. Маркевича; засновника національної колеоптерологічної й ентомологічної шкіл, члена-кореспондента НАН України В. Г. Доліна; фундатора української школи систематиків-герпетологів, одного із організаторів Національного науково-природничого музею НАН України, члена-кореспондента НАН України М. М. Щербака; дослідника проблем експериментальної гельмінтології й паразитології, ентомології та імунобіології, члена-кореспондента АН УРСР М. П. Савчука. Оскільки життя, діяльність і наукова спадщина видатних вчених викликає великий інтерес у дослідників історії зоологічної науки ставимо за мету ознайомити науковців з документальним складом їх особових архівних фондів.

Унікальним за своїм змістом і обсягом є особовий архівний фонд академіка НАН України О. П. Маркевича (ф. 121), який складається з чотирьох описів, що містять 1270 справ загальною кількістю 7939 документів за 1913–1999 рр.

До фонду увійшли біографічні документи та документи про

О. П. Маркевича, що досить повно розкривають життєвий і професійний шлях вченого. Зокрема, це метрична довідка про народження О. П. Маркевича, документи про його навчання у Насташській церковно-приходській школі, першій Білоцерківській семирічній трудовій школі, Білоцерківському педагогічному технікумі, Київському інституті народної освіти (КІНО) та аспірантурі Ленінградського науково-дослідного іхтіологічного інституту. У фонді відклалися анкети та особові листки О. П. Маркевича з обліку кадрів, витяг з трудової книжки, характеристики вченого, його біографічні довідки та автобіографії. Серед документів представлені оригінали посвідчення співробітника Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена АН УРСР, посвідчення та перепустки співробітника Інституту мікробіології і епідеміології «Мікроб», атестата професора, диплома доктора наук, посвідчення члена-кореспондента АН УРСР, посвідчення члена Президії, академіка-секретаря Відділення загальної біології АН УРСР, пенсійного посвідчення, посвідчення ветерана Інституту гідробіології АН УРСР, диплома лауреата Державної премії Української РСР тощо. У фонді містяться документи щодо захисту О. П. Маркевичем докторської дисертації, документи про висунення та обрання вченого членом-кореспондентом АН УРСР, документи щодо висунення його кандидатом на заміщення вакансії члена-кореспондента АН СРСР зі спеціальності «Паразитологія», документи щодо клопотання та присвоєння О. П. Маркевичу почесного звання Заслуженого діяча науки Української РСР, документи про висунення та обрання вченого академіком АН УРСР зі спеціальності «Зоологія безхребетних». У фонді зберігаються рецензії та відгуки різних учених на окремі наукові праці О. П. Маркевича, відгуки окремих учених про його наукову, педагогічну і громадську діяльність, публікації про О. П. Маркевича у різних наукових журналах і газетах.

У фонді широко представлені наукові праці О. П. Маркевича (1151 документ за 1931–1994 рр.): монографії, брошури, статті, доповіді й тези доповідей, підручники для вищих навчальних закладів і середніх шкіл, курси лекцій та окремі лекції, методичні рекомендації до лекцій, передмови, анотації, методичні вказівки, пояснювальні записки, написані вченим до окремих видань. Також містяться рецензії та відгуки О. П. Маркевича на наукові праці та лекції окремих учених, його відгуки на кандидатські та докторські дисертації різних науковців. Документи дають можливість як оцінити внесок самого О. П. Маркевича у розвиток зоологічної науки в Україні, так і прослідкувати формування в ній окремих наукових напрямів.

Чимала кількість з наукових праць О. П. Маркевича, що відклалися в його особовому фонді, так і не побачили світ. Серед неопублікованих досліджень вченого виділимо монографії «Паразитичні веслоногі СРСР і прилеглих країн» (1940), «Основы теории и практики зоологической систематики. Таклономия» (1940), «Онтогенез і філогенетичні взаємовідношення представників роду *Tracheliastes*» 1950-ті, «Паразитичні веслоногі безхребетних тварин УРСР» (1956), «Основы паразитологии», «Протопаразитология» (1993); статті «Наружные паразиты домашних животных Киевского Полесья» (1943), «Проблема зоогеографического районирования УРСР» (1946), «Соотношения онтогенеза и филогенеза и биогенетический закон» (1950), «Деякі загальні питання сучасної екології та критичний огляд головніших термінів» (1953), «Основные этапы эволюции животного мира» 1950-ті, «Проблема происхождения многоклеточных (Metazoa)» (1950), «Природа Карпат» (1960), «Господарське значення фауни УРСР» (1960), «Перспективи розвитку зоології на Україні» (1964), «Теоретические аспекты современной паразитологии» (1966), «Філософські питання взаємодії між організмами в біогеоценозі» (1969), «Теоретические основы и принципы паразитоценологии» (1976) тощо.

Важливе місце в доробку О. П. Маркевича належить працям з історії науки. У фонді вченого зберігається низка праць з історії біології і зоології, які, без сумніву, цікавлять сучасних дослідників історії української і світової науки. Перерахуємо лише ненадруковані праці О. П. Маркевича – це монографії «Исторический очерк развития анатомии» (1950), «Фауністичні дослідження на Україні за роки Радянської влади (1917–1967)» (1971), «Історія зоології» (1973) та статті «Зоологія в Київському університеті за 30 років Радянської влади» (1947), «История филогенетики» (1958), «История познания животного мира Украины» (1969), «Вклад польських зоологів у вивчення фауни України» 1960-ті, «Систематико-фауністические исследования на Украине в Послеоктябрьский период» 1960-ті, «Развитие общебиологических проблем в Академии наук СССР. (250-летию Академии наук СССР)» (1974), «Развитие гидробиологии на Украине» (1974), «Основные итоги ихтиопаразитологических исследований в Советском союзе за 60 лет» (1977).

Багато часу О. П. Маркевич віддав педагогічній роботі, зокрема, у 1935–1941 рр. і 1944–1985 рр. він працював у Київському державному університеті імені Т. Г. Шевченка (КДУ) на посадах професора та завідувача

кафедри зоології безхребетних. За час своєї педагогічної діяльності вчений написав серію підручників, навчальних посібників, лекційних курсів. Деякі з них відклалися в особовому фонді О. П. Маркевича, серед яких знов-таки є й неопубліковані: курс лекцій «Паразитологія» (1940), «Курс зоології безхребетних» (1947), підручник для вузів «Зоологія безхребетних» (1964), підручник для середніх шкіл «Зоологія» 1950-ті, «Курс зоологічної систематики (Філогенія животного мира)» (1982) та ін.

У фонді перебувають документи з діяльності О. П. Маркевича за 1925–1993 рр., що висвітлюють його діяльність як члена-кореспондента, академіка, члена Президії та академіка-секретаря Відділення загальної біології АН УРСР. Відклалися документи й про роботу О. П. Маркевича на посадах завідувача відділів паразитології, гідропаразитології, директора Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена АН УРСР, завідувача сектору паразитології при Інституті зоології ім. І. І. Шмальгаузена АН УРСР, завідувача відділів гідропаразитології та паразитології водних тварин Інституту гідробіології АН УРСР. До фонду увійшли документи, що розкривають роль О. П. Маркевича у створенні Українського республіканського наукового товариства паразитологів, його діяльність як президента УРНТП та участь вченого в організації та проведенні конференцій та з'їздів товариства.

У фонді представлені доповідні записки О. П. Маркевича, які відображають професійні та наукові пріоритети вченого: «Про наукову роботу вчених-зоологів України», «О разрешении исторической проблемы и задачи большой государственной важности – ликвидации малярии в Украинской ССР», «Про необхідність видання журналу «Паразитологія та інвазійні хвороби», «Про необхідність створення журналу «Гідропаразитологія», «Про організацію Всесоюзного наукового товариства паразитологів», «Про організацію в системі АН УРСР Інституту паразитології», «Про досягнення гідропаразитологів СРСР та основні напрями гідропаразитологічних досліджень» та ін.

Значною за обсягом є епістолярна спадщина О. П. Маркевича (577 справ у кількості 1814 документів за 1932–1995 рр.), яка містить листування з видатними вітчизняними та іноземними вченими. Серед них президент НАН України Б. Є. Патон, президент АН УРСР О. В. Палладін, академіки АН УРСР С. М. Гершензон, Д. К. Третяков, академіки АН СРСР Є. Н. Павловський, К. І. Скрябін, академік Чехословацької АН О. Їровець, академік Польської АН В. К. Михайлов, академік Болгарської АН

І. Й. Буреш та ін. Епістолярій О. П. Маркевича містить важливу інформацію про наукову, науково-організаційну та педагогічну діяльність вченого, а також діяльність його кореспондентів.

Цікавим є розділ «Фотодокументи», що містить 68 справ за 1929–1989 рр. У фонді представлено фотопортрети О. П. Маркевича та світлини, на яких він під час навчання серед студентів біологічного факультету КІНО; з професором Д. Є. Белінгом під час наукової експедиції з вивчення питань гідробіології та проблем рибного господарства на Вінничині; вміщено фотознімки, на яких професор О. П. Маркевич з вченими КДУ, під час лекції для студентів біологічного факультету університету. До розділу увійшли фотографії, на яких О. П. Маркевич з П. О. Свириденко у день їх обрання у члени-кореспонденти АН УРСР, О. П. Маркевич з президентом АН УРСР Б. Є. Патonom під час відкриття з'їздів паразитоценологів у Києві, у колі академіків АН УРСР В. Г. Касьяненко, Д. К. Третякова, академіків АН СРСР Є. Н. Павловського, К. І. Скрябіна, Л. В. Громишевського, на урочистостях з нагоди ювілеїв академіків АН СРСР О. М. Сєверцова, Є. Н. Павловського, К. І. Скрябіна тощо.

В особовому фонді українського ентомолога, члена-кореспондента НАН України В. Г. Доліна (ф. 342) науково-дослідна діяльність вченого представлена науковими працями: 8 монографій, 50 статей, брошура, декілька доповідей, автореферат докторської дисертації «Жуки-щелкуны (Elateridae, Coleoptera) (морфология, экология, систематика, филогения, хозяйственное значение, меры борьбы)» (1973), відгуки на докторські дисертації Г. М. Марджаняна і О. В. Пономаренка, написані В. Г. Доліним. Серед документів містяться й неопубліковані розвідки вченого «К вопросу о генезисе элатеридофауны Кавказа», «Зоология и научно-технический прогресс», «Про екологію», «Біоценози» та стаття В. Г. Доліна і Г. Охіри «Некоторые виды Ampedus из Сахалина и Курил (Coleoptera: Elateridae)».

Зберігаються документи про роботу В. Г. Доліна на посадах заступника директора з наукової роботи та завідувача відділу загальної та прикладної ентомології Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України, про участь вченого в наукових експедиціях інституту на терені України, Туркменістану і Казахстану. До фонду увійшли документи про участь В. Г. Доліна у розробці технологій санітарних і рибогосподарчих попусків Каховської ГЕС та їх економіко-екологічному обґрунтуванні, про його діяльність як члена Комісії АН УРСР з координації наукових досліджень в державних заповідниках України та документи про діяльність вченого як

президента Українського ентомологічного товариства. Зацікавлять дослідників документи про співпрацю В. Г. Доліна з вітчизняними та іноземними вченими і науковими установами, зокрема, документи щодо участі науковця у передачі унікальної колекції комах канадського ентомолога українського походження В. М. Лазорка з Канади до Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена АН УРСР.

У фонді представлені фотодокументи, на яких зображено В. Г. Доліна під час практичних занять у КДУ та в Канівському біологічному заповіднику на о. Заречье; під час наукових досліджень в Українському науково-дослідному інституті захисту рослин ВАСГНІЛ; під час експедицій на Арабатській стрільці та у Краснодарському краї. Світлина фіксує В. Г. Доліна разом з членом-кореспондентом АН УРСР, директором Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена АН УРСР В. О. Топачевським, академіком, віце-президентом АН УРСР Ф. С. Бабичевим, академіками АН УРСР К. М. Ситником, А. М. Гродзінським, членом-кореспондентом АН УРСР В. Д. Романенком у президіях наукових конференцій, серед учасників XII Міжнародного симпозіуму з ентомофауни Середньої Європи у Каневі та учасників наукової конференції у Ніжині, під час перебування у Відні, Тбілісі, ЧССР, НДР.

Епістолярна спадщина В. Г. Доліна включає 220 справ за 1955–2001 рр. у кількості 2746 документів. Переважна більшість адресатів та кореспондентів В. Г. Доліна – це відомі вчені. Серед вітчизняних науковців виділимо академіка АН СРСР, президента Всесоюзного ентомологічного товариства М. С. Гілярова. Багатогранна співпраця В. Г. Доліна з іноземними вченими розкривається у його листуванні з такими науковцями як Е. Герберг, Є. В. Класі (США), Є. К. Беккер (Канада), Р. Боувер, К. Вельшмідт, Р. Гедік, В. Грюнвальдт, Л. Діекманн, В. Дунгер, Г. Захтлебен, Б. Клауснітцер, Г. Морге, Г. Д. Мюллер, Р. Роер, К. Рудольф, Г. Фанкхенел, Г. Шерер, Р. Шиммель, В. Штайнхаузен (Німеччина), Й. Готвальд, В. Бухт, Е. Ягеманн (Чехословаччина), П. Ю. Базилевський, І. Лунські (Бельгія), Л. Бухолз, Я. Гончаренко, Е. С. Домбровський (Польща), С. Мачунка, О. Меркі (Угорщина), Х. Аспок, К. Голзхух, Г. Ф. Емден, Р. Кенейрі, Г. Каліцький, Г. Шонманн, Ф. Янцик (Австрія), Д. К. Гріффітс, Д. Т. Мартін, П. Фреман, К. М. Хек (Англія), А. Вільєрс, Ж. Дагулар, Р. Дайоз, Ж. Дейдріх, Р. П. Дешамбре, Т. Дуве, Д. П. Сейлер (Франція), Х. А. Алмешан, А. Попеску-Горі (Румунія), Т. Е. Ейлер, Г. Стенрам (Швеція), С. Бруш, П. Гарагнан, Д. Платія, Ф. Тассі (Італія),

О. Джуркіч, М. Дімітрієвич, Б. Дровенік (Югославія), Р. А. Карвер (Австралія), М. Вазкуз (Марокко), В. Віттмер, М. Бранкуккі (Швейцарія), Р. Голбах (Аргентина), Д. Кеселрінг (Бразилія), Х. Накамура, Х. Охіра, В. Сузукі (Японія), А. Б. Стам (Демократична Республіка Конго), Незалежної держави Папуа-Нова Гвінея Д. Стібок (Незалежна держава Папуа-Нової Гвінеї), К. С. Чабра (Індія) тощо.

У фонді члена-кореспондента НАН України М. М. Щербака (ф. 295), що містить 400 справ загальною кількістю 3086 документів за 1927–2010 рр., зберігаються документи біографічного характеру, серед яких біографічні довідки, свідоцтво про народження, документи про отримання М. М. Щербаком середньої освіти, щоденникові записи, які він вів під час евакуації та після повернення до Києва у 1942–1947 рр., документи про його навчання у Київському політехнічному інституті й КДУ та документи щодо захисту вченим кандидатської та докторської дисертацій. Представлені оригінали паспорта громадянина СРСР і службового паспорта, трудової книжки, профспілкових квитків, військового квитка, посвідчення та перепустки члена-кореспондента НАН України, посвідчення заступника директора Центрального науково-природознавчого музею та директора Зоологічного музею АН УРСР, перепустки співробітника Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена АН УРСР, документи про членство М. М. Щербака в Українському товаристві мисливців і рибалок, оригінали членських квитків Українського товариства охорони природи, Всесоюзного орнітологічного товариства, Всесоюзного товариства філателістів, Київського міського клубу колекціонерів, посвідчення члена Української республіканської партії.

У фонді відклалися документи про нагородження М. М. Щербака, зокрема документи про присудження вченому премії імені Д. К. Заболотного АН УРСР за цикл робіт «Систематика, екологія і паразитофауна плазунів Палеарктики» (1978); документи про присвоєння почесного звання Заслуженого діяча науки Української РСР (1988); оригінали посвідчень про нагородження його ювілейною пам'ятною медаллю до 100-ліття від дня народження академіка АН СРСР Є. Н. Павловського (1984), срібною медаллю ВДНГ СРСР (1980); оригінали заохочувальних дипломів Всесоюзного товариства «Знання» як автору брошури «Земноводне и пресмыкающиеся» (1965) та книги «На змєных тропах» (1970); документи про присудження М. М. Щербаку заохочувальної премії Педагогічного товариства України за участь у

створенні серії брошур «Природа Криму» (1966, 1968); подяка Головної редакції Української Радянської Енциклопедії АН УРСР за участь у створенні першої багатотомної української енциклопедії (1966); грамота Комітету з програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера» (1985); диплом стипендіата Російської академії природничих наук (1993). Також вміщено документи про висунення М. М. Щербака як члена авторського колективу проекту «Наукова розробка і створення Центрального науково-природознавчого музею АН УРСР» на Державну премію УРСР 1975 р.

Документи про вченого представлені газетними та журнальними статтями про М. М. Щербака, відгуками та рецензіями різних вчених на його наукові праці, публікаціями про М. М. Щербака як політв'язня й жертву політичних репресій. У фонді зберігаються спогади вчених про М. М. Щербака, які, зокрема, розкривають його ініціативу в організації Центрального науково-природничого музею АН УРСР, а також листи читачів з відгуками на науково-популярні книги зоолога.

Наукові праці М. М. Щербака, що містяться у його фонді, включають кандидатську дисертацію науковця «Герпетофауна Крыма и ее зоо-географический анализ (*Herpetologia Taurica*)» та автореферат його докторської дисертації «Ящерицы рода *Eremias* Палеарктики (систематика, экология, филогения)», монографії вченого «За рідкісними тваринами», «Земноводные и пресмыкающиеся Украинских Карпат», «Пресмыкающиеся СССР», 113 статей, брошуру, 9 доповідей, 3 тези доповідей, 3 методичні рекомендації, сценарії до науково-популярних кінофільмів «Тревожные страницы» і «Утренние острова», написані М. М. Щербаком, його рецензії на праці М. В. Шарлеманя, І. Д. Яковлевої, В. В. Іваненка, Г. Ф. Романішина і В. М. Мішина та відгук вченого на автореферат докторської дисертації О. П. Богданова.

Серед робіт М. М. Щербака відклалися неопубліковані статті вченого: «Гість з Заполяр'я», «Доктор Ю. Швидкий», «До історії таксидермії на Україні», «Розстріляна біологія» тощо.

Привертають увагу документи, які висвітлюють діяльність М. М. Щербака за 1944–1999 рр. Так, науково-організаційну діяльність вченого розкривають документи про його роботу на посаді старшого препаратора Зоологічного музею КДУ та наукове відрядження до Закарпатської області, про діяльність М. М. Щербака як співробітника Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України, його участь у створенні Центрального науково-природничого музею АН УРСР, про

роботу вченого на посаді директора Зоологічного музею Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України, діяльність М. М. Щербака як дійсного члена Української екологічної академії наук і члена Герпетологічного комітету АН СРСР, його участь у Всесоюзних герпетологічних конференціях та міжнародних конференціях, конгресах і симпозіумах, зокрема у Європейській герпетологічній конференції у Празі у 1985 р. Відклалися документи про видавничу діяльність вченого та його роботу над другим виданням «Червоної книги України».

У фонді зберігаються документи про співпрацю М. М. Щербака з іноземними вченими і науковими установами за 1960–1997 рр. Серед документів – запрошення, надіслані М. М. Щербаку від Німецького товариства герпетологів і терраріумістики на міжнародні дні герпетолога у ФРН, документи щодо наукових відряджень М. М. Щербака до Німеччини і Австрії, щоденникові записки, які вів учений під час закордонних наукових поїздок.

У фонді міститься низка доповідних записок М. М. Щербака: «Про стан терраріумних і акваріумних тварин та умови їх утримання в Київському зоопарку», «Про труднощі в діяльності Центрального науково-природознавчого музею АН УРСР», «Про підготовку фахівців-таксидермістів на Україні», «Про створення Національного музею природи України», «Зауваження до створення зоологічного музею у Південному В'єтнамі», «О проблемах создания банка данных по редким и исчезающим видам флоры и фауны Украины».

На особливу увагу заслуговують документи про участь М. М. Щербака у наукових експедиціях. До фонду увійшли щоденники екскурсій, які молодий учений написав під час подорожей Київською областю протягом 1944–1956 рр., також щоденники, написані під час наукових експедицій до Молдови, Криму і Кавказу впродовж 1946–1963 рр., а також щоденники першої і другої Центрально-Азійської експедиції та наукових експедицій до Киргизії, Туркменії, Казахстану, Таджикистану, Азербайджану, Грузії, Калмикії, Забайкалля, Бурятії, на Курильські острови, в інші регіони Росії й України, до Монголії та В'єтнаму за 1957–1993 рр. Відклалися документи про участь М. М. Щербака у першій Південно-Курильській комплексній експедиції Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена АН УРСР, його звіти про експедицію у Туркменію та Узбекистан. Повний перелік експедицій вченого склала Г. Й. Щербак у статті «Експедиційна діяльність Миколи Миколайовича Щербака», яка також зберігається у фонді.

М. М. Щербак брав діяльну участь у створенні сценаріїв до радіопередач і науково-популярних фільмів. У фонді зберігаються сценарії до кінофільмів про експедицію зоологів КДУ на Тянь-Шань у 1957 р. (у якій брав участь вчений), «Четвертая линия обороны», «Сохраните их, люди!» та «Узники эволюции», головним консультантом яких був науковець, радіопередач «У світі тварин», «Цікаве про світ плазунів» і телепередачі «Шестое чувство», учасником яких був М. М. Щербак.

Важливу інформацію про життя, діяльність і творчість видатних вчених-зоологів та про діяльність наукових зоологічних установ містить епістолярна спадщина М. М. Щербака (725 документів за 1951–1999 рр.). Серед адресатів і кореспондентів М. М. Щербака такі відомі вчені як академік АН УРСР О. П. Маркевич, академік АН СРСР М. С. Гіляров, академік АН Азербайджанської РСР М. А. Мусаєв, академік АН Туркменістану А. К. Рустамов, член-кореспондент РАН І. С. Даревський, член-кореспондент АН СРСР А. В. Яблоков, доктор, голова Німецького герпетологічного товариства К. Клеммер, український ентомолог, ембріолог, засновник електронної мікроскопії на Африканському континенті Б. І. Балінський та ін.

Питання організації музейної справи та ведення наукової роботи у заповідниках і науково-природничих музеях висвітлюється у листуванні М. М. Щербака із співробітниками науково-природничих музеїв, акваріумів, заповідників як вітчизняних, так і закордонних, зокрема М. А. Заславським – співробітником Зоологічного музею АН СРСР; М. Ф. Реймерсом – співробітником Сахалінського комплексного науково-дослідного інституту Сибірського відділення АН СРСР, одним з головних учасників становлення заповідної справи в СРСР; В. Ф. Орловою – завідувачем сектором герпетології Науково-дослідного зоологічного музею Московського державного університету ім. М. В. Ломоносова; І. Г. Гурським – співробітником Зоологічного музею Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова; О. М. Щегловим – завідувачем відділу розкопок Херсонеського музею; Ю. К. Горєловим – співробітником Бадхизького заповідника (Туркменія), Р. Ф. Тугутовим – директором музею у м. Кяхта (Бурятська АРСР) та Б. Ф. Чагдуровим – співробітником цього ж музею; Л. Ростек – директором музею Українського мистецтва в Південній Австралії (Австралія); П. Бродманном – співробітником Базельського природознавчого музею (Швейцарія); Ф. Д. Обстом – співробітником Державного музею тварин і птахів у

Дрездені (Німеччина); Г. Петерсом – доктором, професором, співробітником Зоологічного музею Берлінського університету ім. Гумбольдтів (Німеччина); В. Беме – доктором, завідувачем відділення герпетології Зоологічного науково-дослідного музею Олександра Кеніга і К. Бухолзом – співробітником цього ж відділення (Німеччина); Р. Р. Мертенсом – доктором, почесним директором Природничого музею і Дослідного інституту Зенкенберг (Німеччина); К. Г. С. Ваттсом – завідувачем відділу природознавства Південно-Австралійського музею; Д. Россом – директором Нью-Брансвікського музею і С. В. Горхамом – завідувачем відділу зоології хребетних цього ж музею (Канада); О. Г. Делі – доктором, співробітником зоологічного відділення Науково-природознавчого музею Угорщини; Д. Ейсельтом – доктором, завідувачем відділу зоології хребетних тварин Віденського природознавчого музею (Австрія); В. Шредером – директором Берлінського акваріуму (Німеччина) тощо.

Особовий архівний фонд члена-кореспондента АН УРСР М. П. Савчука (ф. 312), хоча і невеликий за обсягом (109 документів за 1913–1999 рр.), однак, містить низку важливих і цікавих документів, які розкривають життєвий і творчий шлях видатного українського вченого та наукових установ, у яких він працював. Зокрема, біографічні документи представлені документами про навчання М. П. Савчука в Зубовщинській церковно-приходській школі і Одеському інституті народної освіти, про здобуття ним наукових ступенів кандидата і доктора біологічних наук, вченого звання доцента і професора, обрання М. П. Савчука членом-кореспондентом АН УРСР й присвоєння йому почесного звання «Заслужений діяч науки УРСР». У фонді також відклалися анкета, трудовий список, автобіографії й характеристики науковця. Документи про вченого репрезентовано статтями і спогадами про М. П. Савчука.

Серед документів фонду є неопублікована монографія «Диалектический материализм и биология» (1940), доповідь та наукові статті М. П. Савчука, в тому числі неопубліковані: «Лисенківщина в стінах Одеського державного університету» (1959), «Предложения, заслуживающие серьезного внимания» (про реформування системи управління вищою школою, 1966), «Вчені» (1966), «Волинські мученики» (про репресованих земляків науковця, (1969). Свої роздуми над окремими філософськими проблемами М. П. Савчук виклав у праці «Філософські етюди», автограф якої теж зберігається у фонді.

Відклалися у фонді й документи з діяльності, які висвітлюють роботу

М. П. Савчука в Одеському державному медичному інституті, Одеському хіміко-технологічному інституті, Одеському інституті зернового виробництва, Донецькому вугле-хімічному інституті, а також на посадах ректора, професора і завідувача кафедри зоології Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова.

Таким чином, особові фонди вчених НАН України мають потужний інформаційний потенціал, який може бути використаний як для відображення наукових досягнень видатних українських вчених-зоологів, так і при дослідженні розвитку української зоологічної науки, окремих її галузей та історії діяльності установ НАН України зоологічного профілю.

Стаття надійшла до редакції 25.04.2014 р.

UDC 027.021(4Укр-25)ІАНБУВ:930.251:59

Andrii Shapoval

Zoologists' Personal Collections in the Institute of Archival Study of Vernadskyi National Library of Ukraine: New Additions and their Information Potential

In article the documentary structure of personal archival funds of the scientist of the NAS of Ukraine A. P. Markewych, W. G. Dolin, N. N. Shcherbak, N. O. Savchuk is considered. Their personal funds is the source base for the research the history of development the zoology of Ukraine.

Keywords: personal fund, A. P. Markewych, W. G. Dolin, N. N. Shcherbak, N. O. Savchuk, NAS of Ukraine.

УДК 027.021(4Укр-25)ІАНБУВ:930.251:59

Андрей Шаповал

Личные фонды зоологов в институте архивоведения НБУВ: новые поступления и их информационный потенциал

В статье раскрывается документальный состав личных архивных фондов ученых НАН Украины А. П. Маркевича, В. Г. Долина, Н. Н. Щербак, Н. А. Савчука как источников по истории развития зоологии в Украине.

Ключевые слова: личный фонд, А. П. Маркевич, В. Г. Долин, Н. Н. Щербак, Н. А. Савчук, НАН Украины.

УДК 027.021(477-25)НБУВ:090.1(02)Храповицький

Олена Засць,

канд. іст. наук, наук. співроб. НБУВ

**БІБЛІОТЕКА МИТРОПОЛИТА
КИЇВСЬКОГО І ГАЛИЦЬКОГО
АНТОНІЯ (ХРАПОВИЦЬКОГО) У ФОНДАХ НБУВ:
ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН**

Досліджуються маловідомі сторінки біографії митрополита Київського і Галицького Антонія (Храповицького) київського періоду та історія надходження його особової бібліотеки до фондів НБУВ.

Ключові слова: бібліотека Харківського архієпископа, бібліотека Києво-Печерської лаври, митрополит Київський і Галицький Антоній, Всеукраїнський собор.

У відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського зберігається унікальна приватна колекція Харківського архієпископа Антонія (Храповицького). Його бібліотека залишилася в Києво-Печерській лаврі в митрополичих покоях у 1920 р. і її передали до бібліотеки Лаври. У роки Громадянської війни її взяв під охорону Київський губернський комітет охорони пам'ятників мистецтва і старовини, а 20 серпня 1921 р. бібліотека Антонія (Храповицького) в складі бібліотеки Києво-Печерської лаври була передана Всеукраїнській академії наук.

Великі особистості багато що роблять та багато помиляються і залишають неоднозначний слід в історії. Посередні люди навіть на високих посадах мало що роблять, адже бояться помилитися. Постає митрополит Антонія була суперечливою в свій час та викликає інтерес зараз як в духовному так і в світському середовищі через те, що напередодні і в роки революції 1917 р. він активно займався політикою.

Біографія митрополита Антонія (1863–1936) ґрунтовно описана в 10-томній праці єпископа Никона (Рклицького) [1], життю і діяльності владики присвячені десятки досліджень. Але і вони не вичерпують всі сторони діяльності митрополита, бо написані переважно в еміграції. У Києві за час перебування митрополита Антонія також збереглося багато